

Εισαγωγή

Αντιπαραθέτω ευθέως τα «οργανωμένα υπόλοιπα»² των συγκρούσεων των μετώπων των γεγονότων σαν τη βάση για το επερχόμενο των σβησμένων πολιτισμών εκεί που ο Wittgenstein θεωρεί ότι μόνο στάχτες και πνεύματα πλανώνται. Το κείμενο που ακολουθεί θέλει να δείξει πώς και γιατί επιχείρησα να σχολιάσω στοχασμούς του Ludwig Wittgenstein. Αυτό το εγχείρημα απαίτησε την ενεργοποίηση της μαθηματικής μου εξορμητικής τέχνης, της αγάπης μου για τις λέξεις και της ιδιοσυγκρασίας του επιστημονικού επιχειρείν. Όταν εκείνος παίζει χρησιμοποιώντας τα χέρια του για να ξεμπλέξει τα «μπερδεμένα κουβάρια» των λέξεων και των νοημάτων, ας αποτολμήσει να χρησιμοποιήσει τα αποδεδειγμένα εργαλεία της αλγεβρικής τοπολογίας. Να μη λησμονήσει ότι η γλώσσα είναι ένα μουσικό πανδαιμόνιο σ' ένα μαθηματικό ορυχείο με κρυμμένες συμμετρίες και αναλλοίωτα.

Ήταν το 1996. Το κίτρινο βιβλιαράκι *Ludwig Wittgenstein. Ein Reader* του οίκου Suhrkamp το αγόρασα σε κεντρικό βιβλιοπωλείο στη Στουτγάρδη κι έφυγα με μια χαρά. Η εταιρεία μου είχε κλείσει τα δέκα χρόνια. Είχε αφήσει πίσω όλες τις παιδικές αρρώστιες και κάποιες σχεδόν καταστροφικές κρίσεις. Είχε εισηγηθεί με επιτυχία καινοτομίες στην ψηφιακή προσομοίωση. Στον πραγματικό κόσμο της βιομηχανικής έρευνας. Και είχε μέλλον. Εκείνο τον καιρό είχα την αίσθηση ότι έπρεπε να διευρύνω κάτι για να χωρέσει το επερχόμενο όραμα μέσα στα πράγματα και στα γεγονότα. Σχημάτιζα μια νέα δομή στην επιστημονική τεχνογνωσία. Και μια οργανωτική δομή που βγήκε από τα συντρίμια (υπόλοιπα) των κρίσεων και θα επιβίωνε στο υποβαστάζον χάος της ανθρώπινης θηρι-

2 Δημήτρης Βαρτζιώτης, *Ανακρούσεις*, Εκδόσεις Publibook, Αθήνα 2010.

ωδίας. Το βιβλίο έμπαινε απότομα στο θέμα μου, στα πράγματα και στα γεγονότα.

Έλεγε:

1. “Die Welt ist alles was der Fall ist.”
- 1.1 “Die Welt ist die Gesamtheit der Tatsachen, nicht der Dinge.”

Όμως μέχρις εκεί πήγα. Το εγκατέλειψα αμέσως. Είπα αυτός παίζει και επιδεικνύεται, πήρε μεγάλη φόρα. Μου ήταν γνωστή αυτή η ορμή της πρώτης νύχτας. Μάλλον δεν έχω να μάθω τίποτα απ’ αυτόν. Ο Wittgenstein στο *Tractatus* μου έδινε εντολές βιβλικού ύφους. Εκείνο τον καιρό έψαχνα κάτι στη φιλοσοφία να συνομιλήσω, να περπατήσω σε οροπέδια, λίγο πριν από την αναρρίχηση σε κάθετους βράχους. Ξανά-νοιγα τότε τότε το κίτρινο βιβλίο κι εκείνο έλεγε επιτακτικά: «Die Welt ist die Gesamtheit...» και στο τέλος του κεφαλαίου «Wovon man nicht sprechen kann darüber muss man schweigen...». Δηλαδή: «Για ό,τι δεν μπορείς να μιλάς, γι’ αυτό θα πρέπει να σιωπάς». Μία ταυτολογία. Ξανά και ξανά αυτές οι δύο προτάσεις. Μου ασκούσαν υποβλητική γοητεία. Είχαν μεγάλη αποφθεγματική δύναμη. Σαν να έλεγε «ξεχάστε ό,τι ξέρατε μέχρι τώρα». Είχαν περάσει δύο χρόνια και το κίτρινο βιβλιαράκι ήταν πάντοτε εκεί να με περιμένει. Το λυπόμουν. Το άνοιξα κι άρχισα να το διαβάζω όπως τρως ένα φαγητό που δεν σου αρέσει, αλλά πρέπει. Ξεκίνησα μια αναρρίχηση σ’ ένα απότομο όρος. Επέμενα στο σκαρφάλωμα. Το ύψος μου έδωσε μια άλλη προοπτική. Αργότερα πήρα τα χρωματιστά βιβλία του, τις παρατηρήσεις, τα γλωσσοπαίγνιά του, τις έρευνες και τα περί Μαθηματικών του. Έγραψα τις *Ανακρούσεις* και μετά αντιμετώπισα τον Wittgenstein μετωπικά. Κι ύστερα ναυάγησα... Και είπα: «*Ηρθε η ώρα να γράψω. Πρέπει να γράψω. Ας γράψω κάτι φιλοσοφικό. Όμως οι λέξεις μου γλιστράν*

και δεν μπορώ να στοχεύσω. Η θάλασσά μου έχει τρικυμία. Μια ήσυχη, ρυθμική, αργή, που μου ταλαντώνει τον νου. Εδώ και μέρες δεν βλέπω στεριά και δεν ξημερώνει. Με πήρε ο ύπνος κι άφησα το τιμόνι της βάρκας. Μπήκαν νερά κι έγειρε. Πάμε στον πάτο. Στον βαθύ βυθό, στην απέραντη ηρεμία. Στο βάθος της φιλοσοφίας. Στις λέξεις και στα νοήματα. Στις μουσικές των ψαριών. Στο αργό φτερούγισμα των πελαργών του νερού. Στις γεωμετρίες των κοραλλιών. Στα περιβόλια του βυθού. Έρθε η ώρα να φωνάξω. Δεν έχει φωνή η θάλασσα, είναι κουφή. Έρθε η ώρα να σπαράξω και σπάραξα. Με ανέσυρε ο έκπληκτος κι απογοητευμένος ψαράς του μικρού νησιού του πελάγου και με ξαναπέταξε στη θάλασσα. Τώρα μου έρχεται να γράψω όλες τις μουσκεμένες λέξεις, όλες τις τρικυμισμένες, τις πνιγμένες του βάθους και της σιωπής. Δεν έχω μολύβι, ούτε χαρτί. Φωνάξω στον αέρα λέξεις του βυθού, άχρηστες, ξεχασμένες. Έρημες λέξεις λυπημένες. Οι γλάροι κράζουν αδιάφορα στο χαμένο φως του απογεύματος που όλο μικραίνει».³

Μετά τον πνιγμό άρχισα έναν επιθετικό σχολιασμό των στοχασμών του. Αυτή η συλλογή διαπερνά όλες τις φάσεις της φιλοσοφίας του. Έρχονται ανακατεμένοι και απρόοπτα. Άρχιζε:

«Ο στοχασμός έχει κι αυτός μιαν εποχή οργώματος και μιαν εποχή συγκομιδής».

Απαντούσα: Και το κολοκύθι. Αυτός μιλάει για αναδιάταξη, εγώ για Άλγεβρα. Αναπτύσσω στρατηγικές επιβίωσης, ενώ αυτός φιλοσοφεί. «Το νου μας μην πλανευτούμε!» Τον προτρέπω στην πλάνη, την πλάνη που συμπληρώνει και δένει τη γνώση. Ο Wittgenstein μιλάει για σαφήνεια, του αντιπαραθέτω το δίλημμα της ασάφειας. Αντί του διακριτού το συνεχές. Εκεί που το συνεχές χάνεται, το διακριτό αναδύεται να μας ξεμπλέξει. Όταν μιλάει για μπερδεμένο κουβάρι, το ξέμπλεγμα θυμίζει την επιστήμη της τοπολογίας –το συστηματικό ξε-

3 Ό.π., σ. 59.

μπλέξιμο-, το αποδείξιμο, το μαθηματικό. Του αντιπαραθέτω τη δύναμη του αναλλοίωτου. Εκεί πρέπει να στρέψει την προσοχή του ο ερευνητής της γλώσσας και του νοήματος. Στις δομές Συμμετρίας, στην ανακάλυψή τους. Αλλά δεν εννοεί και ξεμπλέκει χειρωνακτικά. Προωθεί τη χρήση σαν λύση. Δεν πιστεύει στη δύναμη της θεωρίας.

Συνεχίζει:

«Αυτά που ανακαλύπτουμε στη φιλοσοφία είναι όλα κοινοτοπίες. Αλλά η σωστή σύννοση αυτών των κοινοτοπιών είναι εξαιρετικά δύσκολη και έχει τεράστια σημασία. Στην πραγματικότητα η φιλοσοφία είναι μια σύννοση κοινοτοπιών».

Όμως: Αυτό είναι μία υπερεποπτική θέση. Εδώ το «ανακαλύπτω» σημαίνει «συλλέγω». Άρα στο δικό σου φιλοσοφείν δεν υπάρχει επινόηση; Η τακτοποίηση προϋποθέτει αντίληψη της Συμμετρίας, αναγνώριση προτύπων, αίσθηση του λιτού, αντοχή.

Παρακάτω λέει:

«Μία από τις δυσκολίες της φιλοσοφίας είναι ότι μας λείπει η συνοπτική θέα. Συναντούμε το ίδιο είδος δυσκολίας που θα είχαμε και με τη γεωγραφία μιας χώρας αν μας έλειπε ο χάρτης ή ήταν κομματιασμένος. Η χώρα για την οποία μιλάμε είναι η γλώσσα, και η γεωγραφία, η γραμματική της. Περπατάμε μια χαρά μέσα στη χώρα, αλλά, όταν μας πιέζουν να κατασκευάσουμε έναν χάρτη της, τον κάνουμε λάθος».

Δεν κάνουμε λάθος. Είναι απλώς αδύνατον να ξετυλίξουμε την πολυδιάστατη τοπολογία της γλώσσας, την πολλαπλότητά της, σ' έναν απλό δισδιάστατο χάρτη. Εδώ απαιτούνται νέες μέθοδοι γλωσσικής χαρτογράφησης. Νέες γλωσσοδορυφορικές μετρήσεις. Νέες απεικονίσεις. Γλωσσολόγοι, φιλόσοφοι, απογειωθείτε. Η τοπολογία είναι η μελέτη των αντικειμένων ως μορφών. Είναι η Γεωμετρία των «συνεχών» παραμορφώσεων. Ίσως το μακρινό ισοδύναμο των μορφολογιών του Goethe

και των φυσιογνωμιών του Spengler. Αυτές όμως έμειναν πίσω. Η τοπολογία όχι. Ό,τι ισχυρίζεται, πρέπει να το αποδείξει. Αν γίνεται. Αν υπάρχει απόδειξη. Υπάρχουν νοήματα που δεν τα συλλαμβάνει ο νους, όπως δεν μπορεί να συλλάβει τον τετραδιάστατο χώρο. Στην τοπολογία τις μορφές υψηλών διαστάσεων τις μελετάμε χωρίς να τις «βλέπουμε», στα «τυφλά», π.χ. αλγεβρικά. Υπάρχει τέτοιο αντικείμενο στη γλώσσα, στη γραμματική; Πρέπει να κερδίσουμε μέρος της εποπτείας ανακαλύπτοντας κρυμμένες δομές. Ένα είδος ιδιομορφών. Αν υπάρχουν. Ποιο είναι το γλωσσοτοπολογικό ισοδύναμο της ταινίας του Moebius, της φιάλης του Klein; Η νοηματική συστροφή; Η αντιφατική ταυτολογική αυταπάτη; Η έννοια του γλωσσικού προσανατολισμού;

Ύστερα μας φέρνει το μυστικό στοιχείο:

«Υπάρχει οπωσδήποτε κάτι που δεν εκφράζεται με λόγια, αλλά μονάχα φαίνεται. Είναι το μυστικό στοιχείο».

Αντιδρώ έντονα, του απαντώ: Δεν είναι το μυστικό. Είναι ακόμα ένα ανοργάνωτο υπόλοιπο. Θα βρει μία άλλη έκφραση. Δεν είναι το δυνητικό. Είναι το αμείλικτα επερχόμενο. Η πραγματική προπομπή της πραγμάτωσης. Της εκφραστικής του ανάδυσης. Μέσα από τη δόνηση της ποίησης. Σε ό,τι νέο εμφανίζεται, οι λέξεις ορμούν σαν μέλισσες. Αν έχει νέκταρ. Αλλιώς σμήνη από μύγες και κουνούπια θα τριγυρνάν ανόητα.

Μετά κουβαλάει λέξεις από τη Μεταφυσική:

«Αυτό που εμείς κάνουμε είναι να οδηγούμε τις λέξεις από τη Μεταφυσική πίσω στην καθημερινή τους χρήση».

Τι είναι η Μεταφυσική; Φυλακή, σπήλαιο... Πώς θα οδηγήσεις τη λέξη «Μεταφυσική» από τη Μεταφυσική στην καθημερινή της χρήση; Χωρίς βέβαια να τη βαφτίσεις με νέο όνομα, χωρίς να τη μασκαρέψεις. Ας πούμε: Η Μεταφυσική είναι μεταφυσική. Το είναι, όμως, δεν είναι ταυτοτικό στην προτει-

νόμενη πρόταση. Δείξε μας την αντιστοίχιση των λέξεων της πρότασης με την πραγματικότητα.

Και μετά τα θεμέλια:

«Θεμέλιο που δεν στηρίζεται πουθενά είναι κακό θεμέλιο».

Καλώ τον Kurt Gödel.

Συνέχισε μέχρι το υπερβατικό άπειρο: Το θεμέλιο του θεμελίου του και πάλι στον Gödel έπεσες. Σου θυμίζει τις χελώνες που στηρίζουν το σύμπαν; Δεν υπάρχει το θεμελιώδες θεμέλιο. Το ξέρεις όμως. Τελικά ακουμπάς στον Θεό; Αυτός βέβαια είναι Αυτοθεμελιωμένος. Το «Αυτο» Του όμως οδηγεί σε Αντινομίες. Σε παράδοξα, σε ανοησίες.

Και τώρα η πρωτοπορία του:

«Μία από τις σπουδαιότερες μεθόδους μου είναι να φαντάζομαι μian ιστορική εξέλιξη των ιδεών μας διαφορετική από εκείνην που είχαν στην πραγματικότητα. Κάνοντας αυτό το πράγμα, καταφέρνουμε να δούμε το πρόβλημα από μια εντελώς νέα πλευρά».

Υπάρχουν αμέτρητες εκδοχές. Με ποιο κριτήριο επιλέγεις; Τυχαία; Άρα δημιουργείς φαντασιακά πρότυπα. Δηλαδή την προσομοίωση μιας πραγματικότητας με τις εκδοχές της. Η νέα πρόβλεψη. Προτείνω την ψηφιακή προσομοίωση που στηρίζει τα φαντασιακά πρότυπα. Είναι η νέα αντικειμενικότερη βαθμίδα συμμετοχής και τεκμηρίωσης. Η νέα διακυβέρνηση. Το νέο πολίτευμα; Μία λεωφόρος προς το μέγιστο της δημιουργικής υπεροψίας.

Έμπλεξα στη δίνη της φιλοσοφίας. Έπρεπε να την ξεπεράσω. Ήθελε υπομονή. Ήθελε αντοχή. Και άντεξα γιατί είμαι χωρικός. Είμαι χωρικός. Αγαπάω την άγρια χωματερή γη. Το χώμα της και το χρώμα του με τον αναμενόμενο καρπό. Το δουλεμένο με το χέρι και τη δύναμή του. «Δος μοι πα στω και ταν γαν...» σκαλίσω. Η πρώτη μου τέχνη. Αναγνωρίζω όλους τους ήχους της ξεραμένης γης. Όλα τα τραντάγματα στις

ροζιασμένες παλάμες. Η μηχανή της καρδιάς μου χτυπούσε στους ρυθμούς της τσάπας. Είδα όλες τις ώρες του ήλιου μέχρι τη μακρινή δύση. Το μεσημέρι σταματούσε και δίκαιζε. Έχω το μάτι του χωρικού. Αργό και καχύποπτο στου καιρού τα παιχνίδια. Υπομονετικό από το όργωμα και τη σπορά μέχρι τον καρπό. Μέχρις εκεί. Ύστερα η οργή. Το σκαληνό κομμάτι του αγρού ήταν ατελείωτο. Μπροστά η νεαρή μάνα θρυμματιζε παθιασμένα τους σβόλους. Ο κάμπος είχε την εφιαλτική προοπτική της ερήμου. Κι όμως, έφτανε το τέλος. Ο σιωπηλός θρίαμβος. Η νίκη επί της γης. Και η επιστροφή. Σαν χωρικός άντεξα αργότερα στις λεωφόρους των τεχνολογιών των αστών. Έχω πάντα μαζί μου εκείνο το ραβδί για τα άγρια σκυλιά και τη ματιά που έριχνα στα ανθισμένα φυτά που χαιρόνταν λίγο πριν μπει το καλοκαίρι.

Συνεχίζει:

«Εκείνο που μπορεί να λεχθεί περί του κόσμου με τη γραμματική που έχουμε δεν μπορεί να λεχθεί με μια πρόταση. Διότι αυτή η πρόταση θα προϋπόθετε τη δική της αλήθεια, μ' άλλα λόγια θα προϋπόθετε τη γραμματική».

Τη Γραμματική την επιβάλλει ο νους και τη διαμορφώνει η βιολογία του. Η λέξη «κόσμος» περικλείει όλο τον κόσμο ή τουλάχιστον φιλοδοξεί. Η γλώσσα έχει τεράστια δυνατότητα συμπίκνωσης. Στη λέξη «σύμπαν» είναι όλο το σύμπαν. Σε έξι γράμματα. Υπεραπλούστευση, υπερσυμπύκνωση, υπερβολή, θράσος. Μέγα και ιδιοφυές. Και η κλίση της λέξης «το σύμπαν, του σύμπαντος», θέτει το σύμπαν σε κίνηση. Και στη γενική πληθυντικού, «των συμπάντων», η δόνηση είναι πολλαπλά μεγαλύτερη. Σείεται ο κόσμος όλος. Αυτό είναι ένα παιχνίδι. Μία προσομοίωση.

Συνεχίζει να επιμένει:

«Μέσα στην πρόταση ένας κόσμος συντίθεται πειραματικά».

Προτείνω την ψηφιακή προσομοίωση πριν από το πείρα-

μα. Τουλάχιστον ας προσπαθήσει. Ας αρχίσει κάποια στιγμή να προσομοιώνει. Ας αφήσουμε τις κούκλες και τα ομοιώματα που εκείνος προτείνει. Η εποχή μας είναι ηλεκτρονική, μας παρέχει ψηφιακά ομοιώματα. Ας θεωρήσουμε ένα σύνολο λέξεων που σχηματίζουν τυχαίους συνδυασμούς σε τυχαίες προτάσεις. Ο Υπολογιστής αρχίζει ένα παιχνίδι. Προσδοκία για μία νέα πληροφορία για τη δομή της γλώσσας και του νοήματος φερμένη από τα βάθη των χρόνων που οδηγεί στο μέλλον. Κάθε καινοφανής σύλληψη, όπως ένα φυσικό φαινόμενο ή θεωρία, θέλει να εννοιοποιηθεί λεκτικά. Να ερμηνευτεί. Ορθά ή εσφαλμένα. Για παράδειγμα, η θεωρία της σχετικότητας, η αρχή της αβεβαιότητας, η κβαντική μηχανική.

*«Ο λόγος είναι προϊόν πολιτισμού.
“Εν αρχή ην η Πράξις”».*

Και ο πολιτισμός προϊόν του λόγου; Ο λόγος είναι το γέννημα του πολιτισμού που γέννησε; Θυμίζει κάτι από τη φιάλη του Klein, την ταινία του Moebius. «Εν αρχή ην η Πράξις»; Τι είδους βεβαιότητα είναι αυτή; Ας την ακολουθήσω: Αν η Πράξις είναι η τυχαία κίνηση των «πραγμάτων»; Αν η Πράξις υπονοεί τη δράση, τότε θεωρεί ότι ο Θεός την άρχισε. Αν, όμως, αντ' αυτού «Εν αρχή ην το Χάος» που αυτοκατασκεύασε τις τυχαίες τοπικές δομές συμμετρίας της ύλης και των όντων; Αν το χάος είναι ο Θεός σου; Άλλωστε ο Goethe σαν οργανωμένη δομή συμμετρίας πρώτα έγραψε (εμπνεύστηκε) τον *Faust* που έπαιξαν (έπραξαν) αργότερα οι ηθοποιοί. Πώς επομένως «Am Anfang war die Tat»; Η δομή ανώτερης τάξης (άνθρωπος) μέσα από την αυτοαναγνώρισή της παράγει νέες δομές, όπως π.χ. τα Μαθηματικά και την Τέχνη, που οδηγεί στην αυτογνωσία της. Η επιστήμη σαν ένας δρόμος προς την αυτογνωσία. Και η Τέχνη, η χαριτωμένη εκδοχή της.

Σε άλλο σημείο:

«Η γλώσσα έχει στημένες σε όλους μας τις ίδιες παγίδες. Ένα απέραντο δίκτυο από ευπρόσιτες πλάνες. Βλέπουμε τον ένα μετά τον άλλο να παίρνει τα ίδια μονοπάτια και ξέρουμε από πριν πού θα ξεστρατίσει, πού θα πάει ίσια, πού θα του ξεφύγει το παρακλάδι κλπ. κλπ. Πρέπει λοιπόν κι εγώ να στήνω πινακίδες σε όλα τα σταυροδρόμια, όπου μπορεί κανείς να πάρει λάθος δρόμο, για ν' αποφεύγονται τα επικίνδυνα σημεία».

Μας δίδαξες ότι το νόημα της λέξης είναι η χρήση της. Μας λες ότι το γλωσσικό δίκτυο είναι απέραντο. Ποιο πεπερασμένο ον θα διατρέξει όλους τους δρόμους; Πώς ξέρεις σ' όλα τα σταυροδρόμια πού οδηγούν; Τους κατέγραψες; Έχεις μια κάτοψη των γλωσσικών οδών, αυτών που οδηγούν στις πλατείες Ανοησίας; Επιμένω σε έναν αρχικό τοπολογικό χάρτη. Ίσως πρέπει σαν καλοί γλωσσοδόμοι να απλοποιήσουμε μερικές δαιδαλώδεις περιοχές. Το σπάσιμο των προτάσεων στις λέξεις και η αντιστοίχισή τους με την πραγματικότητα είναι ένας χονδροειδής έλεγχος της ανοησίας. Την ενσωματωμένη ανοησία των κυμαινόμενων εννοιών πώς την αντιμετωπίζεις; Τη δειλία του υπονοητικού λόγου; Τα αμφίσημα και ερμαφρόδιτα; Και τις ορδές του φιλολογικού μπλαμπλαλισμού; Και εκείνη την επιστημονική συμπλοκή και διαπλοκή του αναφορικού παραπομπισμού; Τη δήθεν τέχνη της επιστημονικής φιλοσοφικότητας; Τις παγίδες της κουλτούρας της καθιερωμένης ακαδημαϊκής ευπρέπειας; Το πολιτικό γλωσσικό ερπετό; Την ηθικοθηρησκευτική φοβική υπνηλία; Και εδώ «... *ας θυμηθούμε τις μεγάλες αγυρτείες των λέξεων...*».⁴ Ξέρω ότι συμφωνείς μαζί μου. Πρώτα να δεις τη λέξη. Μετά τη λέξη στην πρόταση. Ύστερα την πρόταση στις προτάσεις και στο τέλος τις προτάσεις στο κείμενο. Να βάλεις μια νέα λέξη στη θέση της παλιάς και πάλι η διαδικασία απ' την αρχή.

Και η επαλήθευση της πρότασης και της άρνησής της δεν αρκεί. Οι προτάσεις (λέξεις) πρέπει να ελεγχθούν στις δυνα-

4 Τάσος Λειβαδίτης, *Απάνθισμα*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1977, σ. 70.

μικές νοηματικές καταπονήσεις του κειμένου. Το μηχανικό ανάλογο της νοηματικής και αισθητικής αντοχής τους είναι η δυναμική καταπόνηση μιας δομής, όπως για παράδειγμα μιας γέφυρας. Εκεί ελέγχεται η πραγματική της αντοχή. Μέσω των προσομοιώσεων της Ψηφιακής Μηχανικής. Στις ακραίες περι-οχές των μη γραμμικών ταλαντώσεων. Οι ποιητές κατασκευάζουν γλωσσικές δομές με μεγάλες αντοχές. Ενέχουν την αισθητική της ευστάθειας. Παρ' όλα αυτά έχει μεγάλη σημασία ότι νοιάζεσαι για τα σταυροδρόμια όπου περνά η γλώσσα του κόσμου. Μία υγιής απάντηση θεραπεύει και την αρρωστημένη ερώτηση.

«Η γλώσσα δεν είναι δεμένη κάπου. Αλλά το ένα μέρος της είναι δεμένο με το άλλο».

Είναι ένα αιωρούμενο πλέγμα. Μια πολλαπλότητα. Κάθε λέξη έχει ένα δικό της βαρυτικό πεδίο. Ας το ονομάσουμε «λεξιακό πεδίο».⁵ Άλλες ταλαντώνονται περιοδικά και άλλες προσκρούουν ή δύνουν, όπως και νέες ανατέλλουν. Στα Μαθηματικά αγωνιστήκαμε να κατανοήσουμε το πρόβλημα των τριών σωμάτων απ' όπου αναδύθηκε το χάος. Στη γλώσσα ούτε καν διανοηθήκαμε να διατυπώσουμε το αντίστοιχο των τριών λέξεων. Ίσως γιατί είναι δυσκολότερο; Θεωρώ ότι κάθε λέξη δεν είναι από μόνη της «ένα νεκρό σημείο», όπως λες, αλλά έχει ένα ειδικό λεξιακό πεδίο. Με πολλές άλλες μαζί σχηματίζουν την παλλόμενη γλωσσική πολλαπλότητα του κειμένου. Οι λέξεις τρεμοπαίζουν στην ιδιοασάφειά τους και τα κείμενα δονούνται και πάλλονται. Το ερώτημα προκύπτει τότε απ' εαυτού. Ποιες είναι οι βασικές ιδιοσυχνότητές τους; Αν ανακαλυφθούν, τότε ο συνδυασμός τους μπορεί να μας δώσει μια εικόνα των νοημάτων και των κρυμμένων ανοησιών που τόσο αγωνιωδώς αναζητούμε. Ίσως προκύψουν οι ιδιοτιμές του συστήματος της πολλαπλότητας, για να μας αποκαλύψουν τις βασικές δομές που λειτουργούν κάτω από τη γλωσσική επι-

5 Δημήτρης Βαρτζιώτης, *ό.π.*, σ. 61.

φάνεια των κανόνων της γραμματικής. Μια βαθύτερη νοηματική και αισθητική δομή.

«Μόνο μέσα στο σύστημα έχει το σημείο ζωή».

Εννοείς ύπαρξη, νόημα. Η λέξη «Μεταφυσική» πού έχει νόημα; Στο όριο του γλωσσικού συστήματος ή στη Μεταφυσική; Ο κόσμος της γλώσσας πώς νοείται από τη μεριά της Μεταφυσικής; Πώς φαίνεται ο κόσμος από κει; Ένας σωρός άχρηστα; Περιφρονημένα. Ανόητα. Μια μάντρα από παλιοσίδερα. Ein Schrottplatz. Ο ορισμός του χάους. Η Θεία προοπτική. Ύστερα επανέρχεται στη λογική.

«Η λογική δεν είναι μάθηση, αλλά το αντικαθρέφτισμα του κόσμου. Η λογική είναι υπερβατική».

Αλλά περιφέρεται ανάμεσά μας. Η υπερβατική ενσάρκωση, η ενύλωση! Η εξυπερβάτωση. Αφού είναι το αντικαθρέφτισμα, είναι το ανάποδο του κόσμου. Αν ισχύει αυτό, η λογική και ο κόσμος είναι ένα ζεύγος. Ένα ζεύγος συμμετρίας, αν είναι συμμετρία. Πού κρύβεται ο μετασχηματισμός; Οι στροφές του κόσμου και των ειδώλων του; Τι είναι ο καθρέφτης; Δεν μπορώ να κάνω χειραψία με το είδωλό μου. Έτσι προκύπτει το παράλογο. Όταν μιλάει για τα Μαθηματικά, ταράζομαι.

«Η μαθηματική πρόταση φέρει, σαν να λέμε, την επίσημη σφραγίδα του αδιαφιλονίκητου». Με άλλα λόγια: “Φιλονικήστε για άλλα πράγματα. Τούτο δω στέκει ακλόνητο. Είναι ο άξονας γύρω από τον οποίο μπορεί να περιστραφεί η φιλονικία σας”».

Ως προς το αποτέλεσμα ισχύει το αδιαφιλονίκητο. Ως προς τον τρόπο, όχι. Υπάρχουν πολλοί δρόμοι. Όποιος φέρνει γύρω από μαθηματικά θεωρήματα φιλονικώντας περιστρέφεται μόνο φιλοσοφικά. Εκτός εάν επιχειρεί μία πιο κομψή και σύγχρονη λύση. Τα Μαθηματικά με την αξιωματική τους θεμελίωση λειτουργούν. Και γι’ αυτόν τον λόγο τρέμουν μπροστά στις επικείμενες αντινομίες. Η αυταρχική τους θεμελίωση παράγει αντινομίες, αλλά δεν τις επιτρέπει. Και η μη αποφασί-

σιμότητα είναι για τα Μαθηματικά ανίατη αρρώστια. Φρίκη. Ο Kurt Gödel με μία αυτοαναφορική πρόταση όπως «αυτή η πρόταση είναι μη αποδείξιμη» πέρασε περίτεχνα στην Αριθμητική και απέδειξε την ύπαρξη κρυμμένων αντινομιών. Γιατί ο Wittgenstein παραγνωρίζει και παρακάμπτει με τόση ευχέρεια τη μη πληρότητα, εφόσον αυτή ξεκινάει από τη γλώσσα και καταλήγει αναδυόμενη στα Μαθηματικά; Η μη αποφασισσιμότητα της Γλώσσας οδήγησε στη μη αποφασισσιμότητα των Μαθηματικών. Ιδού η συγγένεια. Η λογική ξεκίνησε από τα διατεταγμένα γράμματα, τις λέξεις και μέσα από ένα κανάλι πέρασε στα ιερογλυφικά της Άλγεβρας. Από τους χώρους των ενδείξεων στους χώρους των αποδείξεων.

Επιμένει:

«Φανταστείτε πως η θεωρία των συνόλων επινοήθηκε από έναν σατιρικό συγγραφέα ως ένα είδος παρωδίας των Μαθηματικών. – Αργότερα είδαμε σε αυτήν κάποιο λογικό νόημα και την ενσωματώσαμε στα Μαθηματικά. (Διότι, αν μπορεί κάποιος να τη βλέπει σαν τον παράδεισο των Μαθηματικών, γιατί κάποιος άλλος να μην τη βλέπει σαν ένα αστείο;)».

Η θεωρία συνόλων είναι θεμελιακή για τα Μαθηματικά. Ξεκίνησε σαν αφελές θεωρητικό άχρηστο. Υπήρχε βέβαια μια ανάγκη για αυστηρότητα στην Ανάλυση. Εξελίσσεται περαιτέρω και διεισδύει. Είναι ένας δημιουργικός μαθηματικός «βάκιλος» που ενισχύει το αμυντικό τους σύστημα. Τα Μαθηματικά είναι «αιώνια». Θα αντέξουν. Παρ' όλα αυτά αυτή η θεμελιακή μη αποδείξιμότητα των αξιωμάτων των Μαθηματικών εμφανίζεται αναπόφευκτα στις πολύπλοκες αποδείξιμες δομές του σώματός τους. Αυτά δεν είναι θεμέλια, είναι αυτονόητες και λειτουργικές λογικο-εμπειρικές αυθαιρεσίες. Η αξιωματική αυθαιρεσία σαν η βάση της αυστηρής αποδεικτικής δομής του μαθηματικού όντος. Όσο μεγαλώνουν οι δομές των θεωρημάτων, λημμάτων, των αποδείξεων, τόσο διεισδύει η βασική αυθαιρεσία, η μη αποδείξιμότητα των αξιωμάτων θεμελιώσής τους. Εκεί ενδεχομένως κατοικεί η μη αποκρισι-

μότητα. Ο ημίονος των Μαθηματικών. Το ερώτημα είναι πώς; Ποια είναι η διαδρομή των ρωγμών της αντινομίας; Αποδεικνύεται; Τι κάνουμε με τους ημίονους της γλώσσας; Ποια είναι η διαδρομή των ρωγμών της ανοησίας;

Ύστερα έρχεται η σύγκρουση όσον αφορά τους κατεστραμμένους πολιτισμούς που προανέφερα.

«Οι παλιότεροι πολιτισμοί θα γίνουν ένας σωρός ερείπια και τελικά ένας σωρός στάχτες, πνεύματα όμως θα πλανώνται πάνω από τις στάχτες».

Όχι, τα Οργανωμένα Υπόλοιπα θα αναδυθούν. Όχι, τα πνεύματα θα πλανώνται, αλλά τα θραύσματα του πολιτισμού θα αυτο-οργανώνονται μέσα από τις κρυμμένες αναλλοίωτες δομές τους για να αναζητούν τον νέο.

«Φιλόσοφος που δεν παίρνει μέρος σε συζητήσεις είναι πυγμάχος που δεν μπαίνει ποτέ στο ρινγκ».

Ο πυγμάχος που ποτέ δεν πυγμαχεί δεν είναι πυγμάχος. Έφτασες λίγο πριν από την «αυτοαναφορική άρνηση». Η σταθερά: «... που ποτέ δεν... δεν είναι...» Μπήκα αποφασισμένος στο ρινγκ να αντιμετωπίσω τον μεγάλο φιλόσοφο του 20ού αιώνα. Ο αγώνας είναι ατελείωτος. Δεν έχει τρόπαια. Αν οι φιλόσοφοι θεωρούν ότι με έβγαλε rock out, δεν παραξενεύομαι ούτε ανησυχώ. Πέρασα από τα Μαθηματικά, που είναι το μεγάλο σχολείο της ταπείνωσης. Της μη έπαρσης. Και οι λέξεις με ακολουθούν παντού. Πάντα κάτι έγραφα. Οι λέξεις ήταν σαν μαρτύριο. Είναι ένα βάσανο. Το κατέγραψα στα δεκαοχτώ μου χρόνια, μετά τους πρώτους έρωτες. Έρωτες και λέξεις.

Ποιες στάλες λέξεις χαλαζόμορφες χαθήκαν
που χτύπαγαν στον γυαλισμένο τσίγκο της ψυχής μου
και χάθηκαν τα νοήματα τα μπερδεμένα
σαν τους γαλαξίες
σβησμένοι απ' το λάμπο του ουρανού

Στάλες λέξεις βασανίστρες
τι σας φταίει ο τσίγκος της καλύβας
έρχεστε απροσκάλεστες
μες στο καλοκαίρι, μες στη χειμωνιά
Τώρα τι χαρά μου πόση
σας διαολόστειλε το κάτι
κείνο που το βάζεις κάτω
και τραντάζει το κρεβάτι

Η τεχνολογική μου ρώμη δοκιμάστηκε στον πραγματικό κόσμο. Πυγμάχησα με τον Wittgenstein μ' ένα σύγχρονο τεχνολογικό γάντι, που εκείνος δεν είχε. Συγκρούστηκε το «αδί-στακτο» του αστού αριστοκράτη με το «πείσμα» του χωρικού. Χρόνια αγωνιστήκαμε σε ξένα εδάφη. Εκείνος στην αγγλική γη, εγώ στις πεδιάδες της Γερμανίας. Σπουδάσαμε αμφότεροι Αεροναυπηγική. Αυτός στις αρχές του 20ού αιώνα, εγώ περί τα τέλη του.

Θυμήθηκα τα τόσα χρόνια των αγώνων εκτός έδρας και τη Νικήττα, τη νίκη της ήττας, που είναι μερικές φορές η διαρκέστερη και ενδοξότερη μορφή νίκης. Εκείνη που αφήνει πίσω της μεγάλα υπόλοιπα διαταραχής. Αυτά που αυτο-οργανώνονται και σχηματίζουν νέα μέτωπα. Αρκεί να ξέρεις πώς και γιατί. Στο γήπεδο, οι οπαδοί του αντιπάλου κάθε φορά που νικούσαν ξεσήκωναν τις κερκίδες. Όταν όμως νικούσα, στις κερκίδες σιωπή. Νικούσα μες στη σιωπή. Ήταν οι στιγμές του βωβού θριάμβου. Ίσως στο βάθος αυτήν τη σιωπή ήρθα να περιγράψω. Γι' αυτό όταν νικάς, θα πρέπει να σιωπάς.

Ο φιλόσοφος της γλώσσας λάτρεψε τη μουσική, γιατί στο βάθος αισθάνθηκε ότι είναι γλώσσα. Ίσως να μην εντόπισε τη γλωσσική υφή της μουσικής. Η μουσική μιλάει. Η μουσική είναι Μαθηματικά. Τα Μαθηματικά μιλούν. Τα Μαθηματικά δομούν, θεμελιώνουν. Πού είναι οι μαθηματικές δομές της γλώσσας; Ίσως μπορούμε να αντιληφθούμε τα μαθηματικά προβλήματα αναλύοντας την κρυμμένη τους μουσική. Ίσως

μπορούμε να συνεννοηθούμε λύνοντας τα μαθηματικά προβλήματα μιας πρότασης. Η λογική της γλώσσας είναι ένα καράβι που πλέει στα κύματα της μουσικής της που περιγράφουν κάποια μαθηματικά. Αυτά πρέπει να βρούμε πρώτα. Η νοηματική υπόσταση της γλώσσας είναι μόνο ένα μέρος του ζητούμενου. Η μουσική της κρύβει το κελάηδημα των ανόητων αηδονιών που κουβεντιάζουν στα ψηλά και πυκνά κλαδιά. Αυτά είναι τα λιανοκλάδια του γλωσσικού δέντρου σε σχέση με κείνα τα χοντρά της γραμματικής, του συντακτικού και του νοήματος. Οι άνθρωποι πρώτα λάλησαν και ύστερα μίλησαν. Έγραψα κι εγώ τους δικούς μου στίχους πάνω στα μουσικά νοήματα του Wittgenstein.

Η παρούσα εργασία οργανώθηκε και προέκυψε μέσα από τους ποικίλους στοχασμούς του φιλοσοφικού φάσματος του Ludwig Wittgenstein. Επιχείρησα να ακολουθήσω και να αντιμετωπίσω τον φιλόσοφο μέσα από τα βάθη, τα ύψη, τις συστραμμένες διαδρομές του, τις αυτοαναιρέσεις του και τις παρακάμψεις του, να εξερευνήσω, να εξορύξω, να αποκαλύψω και να συνδέσω εκείνα τα σημεία που θεωρώ θεμελιώδη, πρωτοπόρα και ικανά να δώσουν ώθηση σε νέες σκέψεις, ερωτήσεις και προτάσεις που ταιριάζουν στον καιρό μας για να προβληθούν στο μέλλον.

- Θεωρώ τα οργανωμένα υπόλοιπα των συγκρούσεων των μετώπων των γεγονότων καθοριστικά και θεμελιώδη για την οργάνωση και εξέλιξη του κόσμου. Είναι το προδυνητικό αναλλοίωτο που καθορίζει αποφασιστικά την προπομπή της πραγμάτωσης. Γεγονός, στη χρονικότητά του, θεωρώ το ενεστωτικό παρελθόν του και το υπόλοιπό του το ενεστωτικό μέλλον του.
- Προτείνω τις μεθόδους των μαθηματικών προτύπων για ανίχνευση των νοηματικών και αισθητικών κανονικότητων της γλώσσας. Η γλώσσα έχει ακόμα ανεξερεύνητες κρυμμένες συμμετρίες, ιδιοτιμές και αναλλοίωτα καθοριστικά για την κατανόησή της.

- Η εισαγωγή της μαθηματικής σκέψης στη γλώσσα θα πυροδοτήσει νέο μαθηματικό προσανατολισμό και μέθοδο. Θα απαιτήσει την ανακάλυψη/επινόηση νέων μαθηματικών θεωρήσεων και δομών.
- Οι λέξεις αφεαυτών είναι παλλόμενα (όχι νεκρά) νοητικο-αισθητικά όντα με νοηματικές και αισθητικές ιδιοτιμές (Eigen-Sinn, Eigen-Ästhetik) που συνθέτουν την παλλόμενη πολλαπλότητα των κειμένων. Με αφετηρία την πολλαπλότητα των κειμένων μπορεί αντίστροφα να μελετηθούν οι τιμές των λέξεων και των προτάσεων.
- Οι νέες λέξεις είναι κατά κάποιον τρόπο ζωντανά νεογνά που σταδιακά θα ενταχθούν στη γλωσσική αγέλη των λέξεων.
- Η υπόθεση της ύπαρξης ιδιοτιμών και η ανακάλυψή τους ίσως αποκαλύπτει μια νέα αισθητική και νοηματική αντικειμενικότητα τόσο αναγκαία για τον περιορισμό της ανθρώπινης ασυνεννοησίας. Θα χρησιμεύσουν και στην πολυπόθητη εποπτεία της φιλοσοφίας.
- Στηρίζομαι στην άποψη του Wittgenstein ότι οι παρανοήσεις των φιλοσόφων οφείλονται στην κακή χρήση της γλώσσας.
- Το ανόητο του Wittgenstein μπορεί να οριοθετηθεί ασφαλέστερα σαν παραπροϊόν της μαθηματικής απόπειρας διερεύνησης της γλώσσας, ας πούμε σαν το μαθηματικό ισοδύναμο των μιγαδικών λύσεων μιας εξίσωσης ή την εσφαλμένη δομή συμμετρίας μιας «πεμπτοβάθμιας» ανοησίας.⁶ Εισαγωγή βαθμών ανοησίας.
- Η αυτοαναφορική «γλωσσική» πρόταση που έθεσε ο Kurt Gödel σαν αρχή για να αποκαλύψει την ύπαρξη αντινομιών στο αξιωματικό σώμα της Αριθμητικής είναι η ένδειξη της προοπτικής ότι ο αντίστροφος δρόμος από τα Μαθηματικά προς τη Γλώσσα είναι ενδεχομένως προσβάσιμος.
- Ο κόσμος είναι τα υπόλοιπά του. Αυτό είναι το χαρακτη-

6 Αφορά στη μη επιλυσιμότητα της γενικής πεμπτοβάθμιας εξίσωσης (Hendrik Abel, Evariste Galois).

ριστικό του. Αναλογιστείτε την απλή Αριθμητική Ισοτιμιών⁷ (Modulo) σαν εργαλείο χειρισμού τους.

- Η ψηφιακή προσομοίωση σαν το ισχυρότερο εργαλείο της σύγχρονης επιστήμης μοντελοποίησης πραγμάτων και γεγονότων μπορεί να ενταχθεί στον χώρο της γλωσσικής-φιλοσοφικής έρευνας.
- Ο κόσμος είναι το σύνολο των υπολοίπων, όχι των γεγονότων. Είναι το σύνολο των συνόλων των υπολοίπων. Ο κόσμος θα γίνει παράλληλα το σύνολο των εικονικών γεγονότων που θα αλληλεπιδρά με το σύνολο των συνόλων των υπολοίπων των γεγονότων. Ο κόσμος θα ταλαντώνεται εικονικά μέχρι να συγκλίνει στο πραγματικό γεγονός. Με την προσομοίωση θα αλλάζουμε τις χρονικές διάρκειες. Αναζητούμε το όριο της προσομοίωσης μέσα από την εξάντληση των εκάστοτε ορίων της γνώσης των Μαθηματικών, της Πληροφορικής και των φυσικών φραγμών της Τεχνολογίας. Θα πλησιάσουμε και τις προσομοιωτικές εκδοχές του τυχαίου.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- Τα Μαθηματικά οδηγούν στην Αντινομία και η Γλώσσα στην Ανοησία.
- Η Γλώσσα είναι μια υπεραπλούστευση και υπερσυμπύκνωση του κόσμου. Είναι μια υπερβολή, θράσος μέγα και ιδιοφυές.
- Η Γλώσσα είναι μια προσομοίωση του κόσμου. Τερατώδης και ατελής.
- Όποιος φοβάται τη Γλώσσα φοβάται τον άνθρωπο.
- Είναι πράγματι επιχειρηματίας. Στις λέξεις.
- Η νίκη της ήττας. Η Νικήττα. Όταν νικάς, θα πρέπει να σιωπάς.

7 C.F. Gauss, Disquisitiones Arithmeticae.

- ... κι αν βρεθείς στο χιόνι, κάψε τις δάφνες σου να ζεσταθείς.
- Η Τέχνη, η κωμωδία του κόσμου.
- Δημιουργία είναι ο δρόμος προς και από τη Συμμετρία.
- Τα Μαθηματικά επινοούν. Εν τέλει ανακαλύπτουν. Αυτοανακαλύπτονται.
- Οι ποιητές διεγείρουν τις προτάσεις βάζοντας φωτιά στις λέξεις.
- Με τον σωστότερο τρόπο στο λάθος.
- Με ιδιοφυή λάθη στο σωστό.
- Η αυτο-οργάνωση των τυχαίων υπολοίπων της σύγκρουσης οδηγεί στο νοητό εκφράσιμο.
- Δεν απαγορεύονται οι κραυγές οδύνης και ηδονής.
- Θολός, θολός ο κόσμος, θολή, θολή η γλώσσα.
- Υπάρχουν ατρόμητοι στρατηλάτες του νου. Μεγαλύτεροι από εκείνους των πολέμων.
- Ας βρω το ψέμα που κρύβει η αλήθεια.
- Η πλάνη είναι το συμπληρωματικό της γνώσης. Άρα αναπόφευκτη.
- Η φιλοσοφία δεν γοητεύεται από τίποτα. Είναι μια μηχανή.
- Η Γλώσσα είναι μαλαγάνα.
- Η Γλώσσα έχει δομές Συμμετρίας.
- Μόνο στο σκότος εμφανίζεται το «εγώ ειμί το φως του κόσμου».
- Η τέλεια σαφήνεια οδηγεί στην Ακαδημία.
- Ο φιλόσοφος στη μάχη κατά της εντροπίας.
- Αλλαγή πινακίδας: «Μηδείς αγεωμέτρητος εξίτω μου την στέγη».
- Ο κοινός νους είναι η προστατευτική ομπρέλα. Από τις φιλοσοφικές κακοκαιρίες και ηλιοφάνειες.
- Υπάρχουν ανείπωτες ερωτήσεις και σαφείς ανείπωτες απαντήσεις.
- Ο Θεός είναι Αυτοθεμελιωμένος. Το «Αυτο-» όμως οδηγεί σε αντινομίες.

- Η ύπαρξη είναι αυτονόητη, τα θαύματα είναι μεταφυσικά.
- Γνώμη και γνώση. Ανάμεσα στα «μ» και «σ» υπάρχει χάος.
- Η ποίηση απαιτεί παλμική διάνοια.
- Τα Μαθηματικά είναι μία επιστημονική Τέχνη.
- Ας οριστεί σαφώς το νοητό, το ανόητο, το μη νοητό και η ανοησία.
- Η Επιστήμη, ένας δρόμος προς την αυτογνωσία.
- Η Τέχνη, η χαριτωμένη αυτογνωσία.
- Ποιο είναι το γλωσσικό ισοδύναμο της φιάλης του Klein;
- Η Γλώσσα είναι ένα μουσικό πανδαιμόνιο. Οι άνθρωποι πρώτα λάλησαν και ύστερα μίλησαν.
- Ο ανθρώπινος νους είναι σημείο ανακοπής του χωροχρόνου.
- Μία διάταξη μέτρησής του.
- Η Γλώσσα είναι ένα απέραντο μαθηματικό ορυχείο.
- Τα Μαθηματικά είναι θεμελιωμένα στη μη αποδειξιμότητα των αξιωμάτων τους και δομούνται στην αυστηρή αποδειξιμότητα των θεωρημάτων. Το πρώτο θεμελιώδες παράδοξο.
- Το Σύμπαν επιζητεί την αυτογνωσία του. Στην περιοχή μας χρησιμοποιεί τον άνθρωπο.
- Το όριο της νοημοσύνης των όντων της γης εξαρτάται από το μέγεθός της.
- Και η φιλοσοφία ήταν εξαρχής εγκλωβισμένη σε δίπολα και δυϊσμούς.
- Ο κόσμος έφτιαξε τον νου και ο νους τον κόσμο.
- Ο κόσμος είναι το υπόλοιπό του.